

potres in kako nastane? Na to dvojno vprašanje hočemo tu na kratko odgovoriti.

Potres imenuje se gibanje zemeljske površine. A to gibanje je jako različno. Včasih se zemlja kar navpično vzdiguje in hipoma pada. Pri tem kvišku odletujejo ulični kamni, ljudje, da, celo hiše odskakujejo. Tak potres zove se prestopajoči ali prenehajoči (sukcesorični) potres. — Drug način potresa je valovni potres. Ob tacem razširja se gibanje od enega kraja daleč na okrog; zemlja se maje kakor valovito morje. Tak potres bil je tudi sedanji zagrebški. — Tretji način potresa zove se vrtilni (rotatorični) potres. Pri tem stresne se zemlja tako, da se stvari na njej zavrté, — drevoredi, ki so prej bili ravni, postanejo krivi itd.

Pri potresu se pa ne giblje zmerom enak kos zemeljske površine. To gibanje je včasih jako razširjeno, včasih jako omejeno. Pri zadnjem velikem potresu 9. dne t. m. gibal se je ves vzhodni del Balkanskega polotoka, gibala se je Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Kranjska, Istra, Koroška, Štajarska, spodnja Avstrija in vzhodna Ogerska do srednje Donave. Lep kos zemlje! Še mnogo dalje razširil se je pa Lizabonski potres leta 1755. Treslo se je več ko 385.000 □ miriametrov (to je, površina štirikrat večja od Evrope). Takrat se ni le tresla vsa Evropa, tresla se je tudi severna Afrika, severna Amerika in vse severno atlantsko morje bilo je razburjeno.

Pri potresu sliši se tudi podzemeljsko šumenje in bučenje, katero je ob različnih prilikah različno. Vzroka temu še niso zasledili.

Potres trpi včasih le malo trenutkov (sekund), k večjemu malo, malo minut. A imamo tudi primere potresov, ki so dolgo trajali. Tako je strašen potres Kumanski l. 1766. trajal skoro 14 mesecev.

Kako da potresi nastajajo, še sedaj ni popolnem jasno. Največ izvedencev trdi, da potres nastaja v votlinah v zemeljski skorji ali pa pod njo. Take votline nastajajo pa iz različnih vzrokov. Nareja in izpira te votline posebno voda; vodno moč pa podpirajo različni plini (gazi) in med temi posebno ogljenec. V teh votlinah nabira se plin; ako pa se ga je nabralo toliko, da se več raztegniti ne more, s strašansko silo raznese in razruši zemeljsko plast. Tako nastane potres.

Skoro bi si upali trditi, da sedaj, ko je jel bljuvati Vezuv in so se tudi blizu Zagreba odprla majhna žrela, bode ponehal potres, kajti znano je, kedar so jeli bljuvati ognjeniki, da so ponehali potresi. Vezuv in Etna sta na priliko počivala l. 1772., a vsa Italija je hudo trpela od potresov; ko pa je jel l. 1778. bljuvati Vezuv, so potresi hipoma ponehali. Ravno tako so hudi potresi na Antilskih otocih l. 1797. koj ponehali, ko je jel bljuvati ognjenik na otoku Guadeloupi.

S tem je tudi dokazano, da so potresi v zvezi z ognjeniki. A novejša izkušnje in preiskave bodo, upamo, to do trdnega dokazale.

Potresi imajo velik vpliv na studence, reke in morje. Studenci se skalé, včasih jamejo bolj hitro teči, včasih pa celó vsahnejo. Vrelec v českih Toplicah je na pr. po potresu Lizabonskem vsahnel, a čez nekaj časa jel je zopet silno močno bohotati. Bati se je tedaj sedaj za vrelce Hrvatske. Enake premembe so opazovali tudi pri rekah. Temza je leta 1188. popolnem prenehala teči, ker se je vsa voda zgubila v razpoke. Ravno tako zgodilo se je leta 1833. z reko Motalo na južnem Švedskem. Najstrašnejši so pa nasledki potresa ob morskih bregovih.

Potresi ne pretresavajo samo zemlje, oni potresajo tudi morje. Topovi na ladijah odskakujejo in jadreniki se izdirajo. Ob bregu se na prvi potres morje vmakne in pade, kakor voda v posodi, kedar se nagne;

a pri družem potresu se morje zažene čez breg in vse poplavi, težke stavbe zanese daleč v suho zemljo ali pa jih vzame sabo v globino. Pri potresu l. 1692. na Jamaiki je morje vzdignilo težko vojno ladijo ter jo postavilo na novo streho neke hiše. Ravno tako je pri potresu leta 1846. pri mestu Callao na Peruvanskem morje zaneslo vse ladije iz luke celo uro hodá na suho zemljo.

Naj še naštejemo h koncu najhujše potrese. Prvi znameniti potres je razrušil l. 63. mesti Herkulanum in Pompeji, katera je 16 let pozneje zasul Vezuv. V obče je Italija mnogo trpela od potresov. Najhujši bil je 1783. v Siciliji; razrušenih je takrat bilo okoli 400 mest in vasi. Hud je bil tudi potres leta 1818. v Siciliji, ki je tudi poškodoval mnogo mest. Po drugi Evropi je manj potresov, če se ne oziramo na strašni potres Lizbonski leta 1755. *) Le Hrvatsko, Primorsko in Turško imajo večkrat potrese, kar izvira od mnogih votlin, s katerimi je preprežena kraška zemlja. A nobena dežela na svetu nima toliko in tako hudih potresov kakor južna Amerika. A če bi hoteli vse te te naštet, bi se ta sestavek preveč razširil. Omenimo naj le hudega potresa na Peruvanskem, kateri je pokončal blizu 160.000 ljudi.

Sklenemo pa ta spis s prošnjo: Reši nas nesreč potresov, o Bog!

J.

Ozir po svetu.

Rusija z ozirom na poljedelstvo.

Spisal Albert Jasenec.

Orjaška Rusija je med vsemi evropskimi državami najtanjšje naseljena, vendar-le živi v njej po največjem brojenju okoli 100 milijonov prebivalcev, kateri se, ker je tu malo neoženjenih, hitro množé. Čez 100 različnih narodnih plemen, kateri v 40 jezikih govoré, je ruskemu žezlu pokornih; $\frac{4}{5}$ vsega naseljenja pripada vladajočemu, slavjanskemu narodu, ki celó v azijskih deželah 31 odstotkov zavzema.

Moč države upira se na evropsko Rusijo s 75 milijoni duš. Tu je pravoslavni Rusov, z malimi izjemami mejnih gubernij (v Finlandiji, Baltiških pokrajinah, v Litaviji, Polski in Besarabiji) po číslu mnogo več kot drugih plemen. Pravoslavni narod ruski razprostranil se je po Sibiriji, ter naselil se osobito po bregovih Oba, Jeniseja, Lene in Amura; vojskami sledil je čez Kavkaz ter razprostrl se v srednji Aziji. A čez široko morje v ameriške in avstralske planjave njega ne mika. Mila mu je rušinja očetnjave, od nje se on ločiti ne more. In ker ne manjka se mu zemlje domá, ni mu treba misliti na daljne, tuje kraje.

Od nekdanj radostno zavnemal se je miroljubivi in krotki Slovan s poljedelstvom, živinorejo in ribolovom. Krmilnica mu je mati zemlja, v njenem nedriju počiva mnogo bogatih, tudi prihodnosti prihra-

*) Ta potres opevate tudi dve narodni slovenski pesmi pod imenom „Lizbona potopljena“ v zbirki „Slovenske pesmi kranjskega naroda“. Naj par vrstic iz njih priobčimo našim čitateljem:

Kakšín strah mi je imelo
Le-to mesto Lisabon?
Vse se treslo, vkup letelo
Kraljev dvor in zlati tron,
V mest ljudje žalvat začnejo,
Ne vedo kam bežat teč.

: : : : : : : : :

Tak ljudi je dvanajst tavžend
Se v zemljo vdrlo blo
In duhovnov devet tavžend
Vse kmal k večnosti je šlo.
Vse kamele, konji, voli,
V magacinih kar je blo,
V en minuti vse je doli
Prišlo kmalo pod zemljo.

Pis.

njenih zakladov Rusije. So tudi daljne, ne naseljene pustinje s severnim snegom, močvirjem in vlažnimi lozami pokrite ter bezplodne, večina ogromnega cesarstva leži v srednjem, celó gorkem opasu. Ne manjka se plodonosne ledine, katera brezgnojno bogato obrodi. Na dnjestrovih, dnjperskih in donskih bregovih, v obsegu tako nazvane črne zemlje navadno napolnjene kašte stojé, iz katerih železnice in črnomske luke, kedar je treba, zapadno Evropo s pšenico in drugim žitom preskrbé.

Med vsemi deželami zemlje ima Rusija največo žetev. V tem smislu približavajo se jej toliko le zedinjene države severo-amerikanske. Nobena država ne more po domačem oskrbovanji toliko surovih plodov poljedelstva in živinoreje ptujim narodom prodati, kakor Rusija. V dobrih letih izvažá se več ko po 30 milijonov četrta žita odtod, zraven tega mnogo pitane živine, volne, loja, usnja, rib itd. Temelj blagostanja, omike, kupčije in obrtnije v Rusiji je in tudi še dolgo ostane: poljedelstvo.

Rekel bi, da $\frac{5}{6}$ ruskega naseljenja pečá se ter živi bodi-si neposredno s poljedelstvom ali s prvim pripravljanjem poljskih plodov. Kajti če tudi tukajšnji kmet v dolgi severni zimi, bodi-si doma ali v fabrikah večih mest marljivo dela, prede, tke, kuje itd., kakor hitro spomladansko solnce posije, obrne on mestnemu zidovju hrbet ter podá se v domačo vas k priljubljenemu polju in plugu.

Toda poljedelstvo je tu sploh še zeló primitivno, plenijo se po stari šegi brezrazumno in brezbržno naravne moči. V severo-iztočnih krajih na podnožju Urala, kjer je toliko lesa, da tamošnji ljudje mislijo, da ga nikdar manjkati ne more, v brezdrevesnih južnih stepah, v Tavriji, in tam, kjer živé Kozaki, se s požarom planjave gnojé, po katerih se tako dolgo, dokler rodé, ravno isto seme seje. Nekoliko razumneje postopa se na obalih baltiškega morja, na Poljskem in na gornjem Dnjepru. Pri vsem tem se množé obdelana polja ter bogateje so žetve. Vendar treba je tû še mnogo zboljšati. Pri razumnem kmetijstvu mogoče je dospeti do boljših in več pridelkov. Razumnega, podvzetnega kmečkega stanú Rusiji najbolj primanjkuje. Ni ga, tako rekoč, treba ga je še le odgojiti. Pozabiti pa ne smemo, da pred 19 leti bil je ruski kmet rob, sužnji in popolno v rokah plemstva. 1861. leta razdrobila je mogočna beseda Nj. veličanstva cesarja Aleksandra II. sužne verige, ter izbudila v narodu spijoče moči in sile, katere se sedaj krepko razvijajo in razpenjajo, in katere je le treba voditi na pravo poprišče. Ruski mužík (kmet) je toraj še premalo izkušen in samostalen. „Verba movent, exempla trahunt“ veljá tudi pri kmetijstvu. Zglednih in racijonalnih poljedelcev tû najbolj primanjkuje. V djanji je največja moč prepričanja. Grajščinjaki, véliki posestniki, plemstvo sploh ne pečá se tû mnogo s zemeljskim obdelovanjem; rajši veselo živi v šumečih mestih kot na razprostranih svojih zemljiščih, kjer mu je dolg čas. Taka zemljišča najemniki obdelujejo po svoje, od vseh teh se kmet nič prida naučiti ne more.

Vrhu tega ruski kmet ne pozná velikih potreb, on je kmalu zadovoljen. On živi in nosi se prosto. Sém ter tjé malo preveč „vodko“ ljubi, vendar nikoli tako, kakor sploh zapad od njega misli. Kolikor potrebuje, to si kmalu pridela, ker tlake ni več, malo mu je mar gospodskih zemljišč. In ker so sploh delavci v primeri prejšnjega časa dragi, ni čuda, da mnogo deviške, s plugom ne še dotaknjene zemlje brezkoristno in brezplodno leži. Gledé kmetijstva so nemški kolonisti Rusiji mnogo v korist, kajti tajiti se ne dá, da so Nemci izvrtni poljedelci. Naselili so se konec prošlega in v

začetku tekočega stoletja po Besarabiji, južni Rusiji, v kerzonski, tavrícheski, ekaterinoslavski in saratovski guberniji, tudi na Kavkazu in drugod. Navadno dobila je obitelj po 60 desetín (ako se ne motim, je avstrijski joh $\frac{3}{4}$ desetine) kronskih zemljišč zastonj. Imeli so svoje privilegije, do 1874. leta bili so celó prosti od vojne službe. Kakor sem uže pisal, prišli so Nemci prav revni v Rusijo, a tû se jim v obče kaj dobro godí. Kupujejo si grajščine in velika posestva.

Kar se ruske obrtnije tiče, še za dom ne zadostuje, vendar tudi ta vidno napreduje.

Naši dopisi.

Iz Gorenjskega 10. nov. (*Letina; koruza pignoleto; soja; mlatilnice.*) Od mnogih krajev naše dežele se slišijo le nepovoljna sporočila o slabi letini, posebno iz Dolenjskega, kjer sploh tožijo, da je vina komaj tretjino lanskega, in še to kislo in slabo. Nasproti pa moramo mi Dolinci hvaležno pripoznati, da je bila pri nas sploh dobra, za nekatera žita in sadeža celó prav dobra letina. Res, da nas je huda ura večkrat strašila, vendar nas je Bog toče obvaroval, ki je pa v Ratečah in Podkorenem precej škode naredila. — Pri tej priložnosti pa vendar moram nekaj opomniti, če se tudi „Novicam“ zamerim. Pri nas je namreč večkrat velika težava zavorlo jesenske setve. Najbolj nas mudí turšica, kateri tukaj sirk pravimo. Nezrele turšice spravljati ne kaže; če pa prepozno sejemo, nam gre jesenska setev pod zlo in moramo potem spomladi še enkrat sejati. Kako se tedaj razveselim, ko v 13. listu letošnjih „Novic“ na strani 101. o zgodnji koruzi berem! Ta bo prava, si mislim, ki 2 do 3 tedne poprej kot navadna dozori. Le brž ponjo v Gorico in potlej hitro v zemljo ž njo, To bodo Dolinci gledali in strmeli nad čudno koruzo: kateri tam pignoleto pravijo, in ki našo toliko prehití. Saj vem, da jo bo vsak hotel imeti za seme in da prihodnje leto na našem polji ne bo več počasnega sirka, ampak čisto samo: hitri pignoleto! — Ko bi bilo po mojem, bi bil polovico njive s pignoletom nasadil; k sreči pa so me domači zadržali rekoč, da za poskušnjo kaj malega zadostuje. In kako se je izšlo? — Ne bom pravil, kako sem hodil pignoleto opazovat, kako sem ga z domačim sirkom v rasti primerjal, samo izid naj povem, da je naš domači navadni sirk prav dobro se obnesel, da je zgodaj dozorel, da smo ga večidel uže pred sv. Mihielom spravili; pignoleto pa, no — pignoleto je celi mesec dalje stal na njivi v mojo škodo in sramoto, pa še ni dozorel! — Nauk iz tega si lahko vsak sam posname. Naznaniti pa sem vendar hotel to mojo poskušnjo zavorlo tega, da se še kdo drug ne prenagli in pa, da ni vsak sadež za vsako podnebje. Kar se morebiti na Goriškem prav dobro obnese, ni za naše mrzle gorske kraje. Pignoleto sem menda pri nas jez prvi in zadnji sadil. Tudi poskušnje s kineško fižolico, tako imenovano „sojo“ se niso pri nas nič obnesle. Ravno tako naši ljudje nimajo nič zaupanja do mlatilnic. Edino, katero smo v srenji imeli, so zopet drugam prodali. Niso povsod enake razmere. Najboljše je, da se to, kar je skušnja za dobro potrdila, obdrži in ohrani; poskušnje pa so včasih drage in za posameznika velikokrat neprijetne.

Dostavek vredništva. Prav nič se, častiti gospod dopisnik, niste nam zamerili s poročilom svoje skušnje o koruzi pignoleti, marveč Vam je družba kmetijska še hvaležna za-nj, vsaj je uže mnogokrat prosila naše gospodarje, naj jej o novih semenih skušnje svoje razodevajo. Skušnja o priporočani „pignoleto-koruzi“